eğitim bilim toplum
üç aylık hakemli dergi

Hakemli Makale

ARAŞTIRMA YOLUYLA ETKİ YARATMAK: ANTROPOLOJİK BİLGİ VE UYGULAMA MESELESİ

Making Impact through Research: Anthropological Knowledge and the Issue of Application

Güldem Baykal Büyüksaraç*

Öz

Bu makale, antropolojik bilgi üretim süreçlerinde uygulama meselesini ele alıyor. Uzunca bir süre devlet ve piyasa perspektifleriyle sınırlı olduğu izlenimi veren uygulamalı antropoloji, sistemik sorunlara çözüm arayan değişim odaklı bir disiplin pratiğine dönüşme potansiyeline sahiptir. Makale, genel olarak bu dönüşümün güncel akademik koşullarına odaklanırken, ilk kısımda, erken dönem uygulamalı antropoloji deneyimleri ve bu deneyimler üzerine yürütülen eleştirel tartışmalara göz atmaktadır. Diğer kısımlarda, kültürel eleştiri, aktivist antropoloji ve eylem araştırmaları arasındaki kuramsal ve metodolojik alışveriş ele alınıyor. Tartışmada, ayrıca, topluluk tabanlı, katılımcı yaklaşımlara öncelik veren uygulamalı araştırmacılığın olanakları ve sınırlılıkları, bazı önemli metodolojik ve etik soru(n)lar üzerinden, değerlendiriliyor.

Anahtar Sözcükler: uygulamalı antropoloji, kültürel eleştiri, aktivist antropoloji, katılımcı eylem araştırması (KEA), topluluk tabanlı araştırmacılık, neoliberal akademik rejim

Abstract

This article discusses the question of application in the processes of anthropological knowledge production. Applied anthropology, for long seemingly limited to state and market perspectives, has the potential to become a change-oriented disciplinary practice seeking solutions to systemic problems. While generally focusing on the current academic conditions of this possible transformation, in the first part I overview the early experiences with applied anthropology and critical debates on these experiences. In the rest of the article I discuss the theoretical and methodological exchanges between cultural critique, activist and action anthropology, and

* **Kıdemli Araştırmacı, Koç Üniversitesi, Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, İstanbul & Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye / guldem.baykal@istanbul.edu.tr, ORCID Numarası: 0000-0002-9274-9048**

Senior Research Fellow, Koç University, Research Center for Anatolian Civilizations, Istanbul & Assistant Professor, Istanbul University, Department of Anthropology, Istanbul, Turkey. ORCID Number: 0000-0002-9274-9048

Geliş Tarihi / Received: *11.12.2019* - **Kabul Tarihi** / Accepted: *25.01.2020*

also examine the possibilities and limitations of participatory action research, paying particular attention to major methodological and ethical issues.

Keywords: applied anthropology, cultural critique, activist anthropology, participatory action research (PAR), community-based research, neoliberal academic regime

Giriş

Neoliberal Üniversite ve Muhafazakâr Aktivizmin Düşündürdükleri

Bugün dünyanın hemen her yerine hâkim neoliberal akademik düzen, toplumsal yaşamla anlamlı ve dönüştürücü temaslar kurma derdinde olan sosyal bilimcileri türlü çelişkilerle sınıyor. Akademisyenler idari yükler altında ezilmiş, ders vermekten bîtap düşmüş üniversite çalışanlarına dönüşmekte, ki bu dönüşüm akademisyenin araştırma heyecanını örseleyen, toplumla temasını sekteye uğratan bir süreç olarak da tarif edilebilir. Aynı zamanda, bu araştırmacılardan toplumsal fayda sağlayacak projeler üretmeleri bekleniyor. Araştırma yoluyla "etki yaratmak" sadece zamanın ruhuna uygun değil, adeta bir zorunluluk. Öz kaynaklardan yoksun, malî baskılar altında bocalayan ve ticarileşen üniversite yönetimlerinin de baskısıyla, uygulamalı bilimsel çalışmaları destekleyen hibe programlarından fon alma çabası giderek artmakta. Uluslararası proje konsorsiyumlarına katılmak üzere belli kurumsal coğrafyalarda ağlar kurma ya da var olanlara eklemlenme mahareti önemli bir "akademik performans" göstergesi olarak nitelendiriliyor. Performans kriterlerini yerine getirmekte zorlanan araştırmacılar ise, beklentileri karşılayamadıklarında gözden çıkarılabilecek, güvencesiz, kırılgan emekçilere dönüşüyor. Yine de proje odaklı akademik iş piyasası araştırmacılara tarihte görülmemiş bir faillik atfediyor. Ancak, bu failliğin sınırlarını ve toplumsal sonuçlarını hangi paydaşlarla iş birliği yapıldığı sorusunu hesaba katmadan değerlendirmek imkânsız. Bütün bunlara, üniversite-piyasa-sanayi ortaklıklarının normalleştiği, dolayısıyla bilimsel üretimin hayli tartışmalı bir kavrama dönüştüğü, bir tarihsel bağlam içinde kafa yorduğumuzu unutmayalım.[1]

Güncel araştırma rejiminin, toplumsal ihtiyaçlara doğrudan katkı sağlamaya dönük 'ancak aslında radikal sistemsel değişimler önermeyen' araştırmaları desteklediğine tanık oluyoruz. Eylem araştırması (*action research*) geleneğinin güncel isimlerinden Davydd Greenwood (2008), düzen koruyucularının değerli bulduğu bu tür bir "muhafazakâr" aktivizmin eleştirisini yaparken, aynı zamanda, aktivist araştırmacılara stratejik olmayı salık veriyor. Ona göre, bu tarihsel dönemeçten toplumsal yaşamı iyileştirecek nitelikte araştırmalar üreterek çıkmak da mümkün. "Bu tehlikeli bir oyun olabilir," diyor Greenwood (2008: 337); ancak düzeni sürdürmeye dönük bütün bu çabaları eylem

araştırmaları sayesinde tepetaklak edebiliriz. Belki de "bireysel aktivizmi tekrar kurumsal aktivizme dönüştürmenin" vaktidir (2008: 337).

Bu yazı, neoliberalleşen üniversite sistemi bağlamında araştırma pratikleri dönüşmekte olan sosyal bilimlerin ahvaline dair tartışmalar ışığında şekillendi. Burada, günümüzde kısmen fon sağlayıcılar aracılığıyla güncellenen uygulamalı sosyal bilim anlayışının sosyokültürel antropoloji disiplinindeki yansımalarına bakacağım. Güncel çalışmaların olanakları ve sınırlılıklarını, geçmiş deneyimler ve bu deneyimlerle ilgili eleştirel bakış açılarına göz atarak, ele alacağım. Yazıda, ilk olarak, geriye dönük bir değerlendirme yer alıyor; sonrasında ise, güncel antropolojide uygulama meselesini önemli gördüğüm bazı metodolojik ve etik soru(n)lar üzerinden tartışacağım.

Antropoloji alanında uygulamalı araştırmacılık, sömürgecilik tarihine uzanan, II. Dünya Savaşı, Vietnam, Soğuk Savaş yılları gibi derin kriz ve çatışma dönemleriyle bağdaştırılan kötü bir üne sahip (bknz. Price, 1998; Wax, 1971). Ancak, buradaki tartışma, uygulamalı antropolojinin belli bir güç odağına, devlet kurumlarına ya da piyasaya hizmet etmek zorunda olmadığı savı üzerinden hareket edecek.

Antropolojide Uygulama Meselesine Genel Bakış

Uygulamalı araştırma geleneği aslında disiplinin kendisiyle yaşıt. Özellikle, antropolojinin Kuzey Amerika'daki kurumsal tarihine göz atıldığında, öncü bölümlerin şekillenmesinde emperyalist motivasyonlar kadar, toplumsal reformlara katkı sağlayacak uygulamalı araştırmalar üretme niyetinin de etkili olduğunu görülür (Ervin, 2000; aktaran Rylko-Bauer vd., 2006: 179). Buna paralel olarak, antropoloji ile hak savunuculuğu arasındaki tarihsel ilişkiyi de yirminci yüzyılın başına dek götürmek mümkün. Örneğin, batıda antropolojinin kurucularından Franz Boas, siyasi sebeplerle iltica ettiği Amerika Birleşik Devletleri'nde Viktorya dönemi etnolojisinin bilimsel ırkçılığına karşı savaş açmıştı. Boas'ın öğrencilerinden Margaret Mead ise, antropolojinin toplumsal değişim süreçlerini besler nitelikte olması gerektiğini savunuyordu. 1950'lerin başlarındaysa, araştırma katılımcıların analiz nesnesinden araştırma sürecini kontrol edebilen öznelere dönüştüğü, katılımcı metotlar geliştiren eylem odaklı bir araştırmacılık anlayışının Kuzey Amerika'da yaygınlaştığı görülüyor (van Willigen, 2002). Topluluk katılımına dayanan kalkınma ve kendi kaderini tayin etme konularında yürütülen çalışmalar bu yeni akımın kayda değer örneklerini oluşturmuştu (örneğin, Dobyns vd., 1971; Doughty, 1987; Holmberg, 1958; Tax, 1958; 1960).[2]

Bütün bunlara rağmen, toplumsal sorunlarla aktivizme varacak noktada meşgul olma hali disiplin tarihinde bazılarınca makbul sayılmayan, bol tartışmalı bir mesele. Uygulamalı antropolojinin disiplinler arası keskin hatların dayatıldığı kurumsal akademide pek de saygın bir konum edindiği söylenemez. Kuzey Amerika'da, bazı reformcular kadro bulamaz, işlerinden edilirken, antropologların büyük bir kısmı, disipline has, ezoterik bir dilin terimleriyle kendi aralarında konuşarak, birbirleri için yazıp çizerek, "nesnel olmak," kuramsal düşünceye, mesleki dernek faaliyetlerine odaklanmak ve politik ihtilaflardan uzak durmak gerektiği fikrini içselleştirmişlerdir (Greenwood, 2008: 321). Uygulamalı Antropoloji Cemiyeti (*Society for Applied Anthropology*), 1941 yılında, Amerikan Antropoloji Derneği'nde etkin olan bilimsel çevrenin uygulamalı araştırmacılığı hor görmesine bir tepki olarak kurulmuştur (Greenwood, 2008: 321). Aktivist antropoloji Kuzey Amerikan akademisinde pek de taltif edilmezken, "eylem araştırması" olarak ifade edilen bir başka versiyonu, 1946'da Londra'da kurulan Tavistock İnsan İlişkileri Enstitüsü (*Tavistock Institute for Human Relations*) gibi Avrupa kurumlarında yer edinmeye başlamıştır.[3] Eğitim, örgütsel gelişim, insan kaynakları yönetimi, halk sağlığı ve çevre bilimleri gibi alanlarda yürütülen eylem araştırmalarının özellikle Birleşik Krallık ve İskandinav ülkelerinde yaygınlaştığını görüyoruz. Öte yandan, Eric Trist ve Einar Thorsrud gibi öncü figürler çoğu kez üniversite sistemi dışında kalmışlardır (Greenwood, 2008).

Yine de uygulamalı sosyal bilimler, bilimsel araştırmacılığın politik ekonomisi önüne engeller koyarken, yüksek öğretim sisteminin çatlakları arasında kendine yol aramaktan vazgeçmedi. Ve bu arayış, uygulamalı araştırmacılığın devlet ve piyasa perspektifleriyle sınırlı olmadığını gösterir nitelikte. Buradan hareketle ilk adımda önereceğim şey, pratik sonuçlar kaydetmeyi hedefleyen bu alt disiplini, "uygulamaya dönük antropoloji" yerine "değişim odaklı antropoloji" olarak tanımlamak. İkincisinin ilkinden farkı, ayrımcılık, ekonomik eşitsizlik, sosyal güvencesizlik gibi sorunlarla başa çıkmaya çalışanların yanında durma ve araştırma çıktılarını hak, adalet, özgürlük arayışındaki toplumsal hareketlerin hizmetine sokma çabasında yatıyor. Araştırma pratiklerini bu yönde şekillendiren bir antropoloji tahayyül ederken, geçmiş tecrübeleri ve disiplinin kendi içindeki tartışmaları etraflıca ele almakta fayda var.

Barbados Ruhu: Sömürgeci Tahakküm ve Antropolojik Özeleştiri

Antropoloji, sömürgeci tahakküm içinde şekillendi, açıktan veya gizlice, onun aracına dönüştü; bazı insanların başkalarının egemenliği altında olmasını sık sık bilimsel diliyle makul gösterdi ve meşrulaştırdı.

> Sömürgeci nitelik taşıyan toplumsal ilişkileri sürdürmek, olumlamak ve gizlemek üzere bilgiler aktarmaya, metotlar önermeye devam etti. Latin Amerika buna bir istisna oluşturmuyor ve biz, menfur yerli eylem programlarının sayısının gittikçe arttığını, yerli hakların içinde bulundukları durumu farklı gösteren ve örtbas eden basmakalıp görüşler ve mitlerin yaygın biçimde dolaşımda olduğunu kaydediyoruz –bunların hepsi, sözde bilimsel antropolojik araştırmalara dayandıkları iddiasını taşımaktadır.
>
> Barbados Bildirisi: Yerlilerin Özgürleşmesi İçin (30 Ocak 1971)

> Bugün Latin Amerika'nın ihtiyaç duyduğu antropoloji, yerli halkların araştırma nesnesi kabul edildiği bir antropolojiden ziyade, sömürge durumunu idrak etmiş, özgürlük mücadelelerine kendini adamış bir antropolojidir. Bu bağlamda, antropolojinin sömürülenlerin hem kendileri hem de sömürgeciler hakkında, özgürlük kavgasına fayda getirecek araştırma verileri ve yorumlar sağlaması gerektiğini düşünüyoruz (Dostal, 1972: 380, aktaran Hale, 2006: 99).

Yukarıda alıntıladığım Barbados Bildirisi, Amerikan antropolojisinin sömürgeci kökenlerini deşmeye başlayıp özeleştiri sürecine girdiği bir dönemde ortaya çıkmıştı. Mesleki etik prensipleri etrafında şekillenecek olan eleştirel tartışmalar, 1960'ların ortasında, ABD Savunma Bakanlığı'nın tasarladığı Camelot Projesi'nin medyaya yansımasıyla alevlenmişti. Bu projede, bir grup sosyal bilimci "toplumsal isyan ve sivil savaş riskinin yüksek olduğu" 21 ülkede, "çatışma ve değişimin sosyal dinamiklerini incelemek" üzere görevlendirilecekti. Proje, Şili asıllı ABD vatandaşı antropolog Hugo Nutini'nin ön araştırma girişimi sırasında --Şili solunun çabalarıyla ses getiren bir medya kampanyası sayesinde-- Amerika'nın 'Allende hükümetini devirme planlarının bir parçası' olarak gündeme geldi ve uluslararası akademik camiada ciddi tepkilere yol açtı (Wax, 1978).

1970'lere gelindiğinde, antropoloji disiplininin sömürgecilikle olan ilişkisini ve genel olarak devlet iktidarına olan mesafesini, emperyalist projeler açısından aldığı konum ve takındığı tavırları sistematik olarak sorgulayan bir literatür ortaya çıkmıştı.[4] Antropoloji-emperyalizm ilişkisine dair tartışmalar sürerken, Amerikan Antropologlar Derneği (AAD) araştırma etiğine sistematik yaklaşımlar geliştirme kararı alarak, Mayıs 1971'de Mesleki Sorumluluk Prensiplerini yayınladı.[5] AAD, beyanında, antropologların çalıştıkları topluluklar, ve genel olarak, faaliyette bulundukları toplumlar, antropoloji disiplininin kendisi, üniversite öğrencileri, araştırma sponsorları ve hükümetlere karşı ayrı ayrı sorumlu olduklarını ifade ediyordu.[6]

AAD beyanının yayınlanmasından kısa bir süre önce, Dünya Kiliseler Konseyi *(World Council of Churches*), Bern Üniversitesi'nden bir grup akademisyenle birlikte, Irkçılıkla Mücadele Programı çerçevesinde bir toplantı düzenleme girişiminde bulunmuştu. 25-30 Ocak 1971'de Barbados'da düzenlenen, "Güney Amerika'da Etnik Çatışma Sempozyumu" başlıklı etkinliğe Kıta Amerika'sı çalışmaları yürüten bir grup antropolog davet edildi. Sempozyumun sonunda, biri Avrupalı olmak üzere 11 antropolog, Güney Amerika'daki yerli kabilelerin durumuna dikkat çekme ve eylem çağrısında bulunma niyetiyle Barbados Bildirisi'ni kaleme aldılar. Bildiri, "[Güney Amerika] dahili ve haricindeki sömürgeci ilişkilerin sonlandırılması, sömürü temelli sınıf düzeni ve etnik tahakkümün yıkılması, iktisadi ve siyasal gücün oligarşik bir azınlıktan halk çoğunluğuna geçmesi, her etnik grubun kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğu [çok kimlikli] bir devlet yapısının inşası, [sömürgeci] şiddetin sona ermesi ve Amerikan yerlilerinin özgürleşmesi sürecine katkı sunmak" için inisiyatif alma çağrısında bulunuyordu (*Current Anthropology*, 14 (3) (Haziran 1973): 268). Bu çağrının muhataplarıysa, ulusal hükümetler, misyonerlikler ve en önemlisi, başta antropologlar olmak üzere, sosyal bilimcilerdi.

Barbados Bildirisi, "[sempozyumda] sunulan analizlerin yeterince anlaşılamaması, ya da yerli toplulukların kendi geleceklerinin belirlenmesinde oynadıkları tarihsel rolün idrak edilememesi" gibi sebeplerden ötürü, ana akım antropolojide beklenen etkiyi yaratmamış olabilir (Wright, 1988: 375). Yine de bu bildirinin ve temsil ettiği radikal tavrın antropoloji disiplinin özeleştiri sürecinde önemli bir eşiğe karşılık geldiğini söylemek mümkün. AAD'nin yerel topluluklar, hükümetler, sermaye ve piyasa aktörleri arasında yalpalayan, en iyimser ifadeyle, orta yolcu mesleki etik bilincine kıyasla, Barbados cüretkâr ve ilerici, aynı zamanda uygulamalı antropoloji kavrayışımızı dönüştürebilecek, bir iradeyi temsil ediyordu. Uygulamalı antropoloji, uzunca bir süre, antropologların "teknik uzman" rolü üstlendiği devlet politikalarını yönlendirici araştırmalar, kaybolmakta olan etnik topluluklarla ilgili veri toplama telaşına düşmüş "acil antropoloji" (*urgent anthropology*) çalışmaları, piyasa araştırmaları, sosyal sorumluluk projeleri, topluluk geliştirme programları, Yerli Amerikalılar üzerine alternatif etnotarih çalışmaları gibi farklı kılıklara girmişti (Wright, 1988: 370-371). İlginçtir ki, geçmişte yürütülen araştırmaların birçoğunda antropologlar çalıştıkları topluluklarla olan ilişkilerinin niteliğine ve bu ilişkideki ayrıcalıklı konumlarına yeterince eleştirel gözle bakmamışlardı. Bazıları yansız ve titiz araştırmacılığa vurgu yaparken (örn., Firth, 1961; Foster, 1969), özgürlükçü hareketlerle ilgili

çalışmalar yürüten bazı antropologlar kamusal alanı yerlilerin kendi sesini bastıracak boyutta işgal eder olmuştu (Wright, 1988: 370).

Barbados Bildirisi, yerli hakları savunuculuğunun yükselişte olacağı bir dönemin habercisiydi ve özgürlükçü hareketlerle organik bağlar kuracak olan genç nesil antropologlara ilham kaynağı olmuştu. 1977'de gerçekleşen ve akademisyenlerin yanı sıra birçok yerli aktivistin katıldığı İkinci Barbados Sempozyumu'nda, yerel meseleler ile birlikte, farklı coğrafyalardaki "etnik ve sınıfsal gruplar, politik örgütler ve işçi sendikaları ile ittifak olasılıkları" da ele alındı (Wright, 1988: 377).

Antropolojinin o yıllarda ürettiği anti-sömürgecilik ve etnisite kuramları,[7] bir yandan yerli hareketlerin ideolojik altyapısını besleyecek, diğer yandan da kalkınma ve bağımlılık tartışmalarına önemli düşünsel girdiler sağlayacaktı. Geçmişte, klasik antropolojiye egemen olan kültürcü anlayış, sömürgeci tahakkümü göz ardı ya da ört bas ederek, yerli halkların geri kalmışlığını gelenekselcilik veya kültürel eksiklik ile açıklamaya çalışıyordu. 1970'lerin sonuna geldiğimizde, bu nafile açıklamaların analitik ve etik problemlerine dikkat çekerek, sanayi merkezleri (sömürgeci güçler) ile çeper bölgeler (sömürgeleştirilmiş toplumlar) arasındaki tek yönlü bağımlılık ilişkisini çeperlerdeki azgelişmişliğin sebebi olarak ortaya koyacak yeni bir perspektifin oluştuğunu görüyoruz. Bu perspektif, alternatif kalkınma modelleri doğrultusunda geliştirilmiş, yerli halkların sorun ve endişelerini hesaba katacak, yerel paydaşların etkin olduğu araştırma projelerine yol göstermesi açısından oldukça önemlidir. İlerleyen yıllarda, benzer bir anlayışın yansımalarını farklı sömürgecilik sonrası coğrafyalarda, özellikle de Afrika'da görmek mümkün. Batı-merkezci kalkınma ve toplumsal dönüşüm kavramlarına önemli eleştiriler getiren bazı Tanzanyalı antropologların bilimsel kuram ve pratik bilgiyi birleştirdikleri eylem araştırmaları dikkat çekici örnekler arasındadır (bknz. Fals-Borda, 1980; Rigby 1985).

Kültürel Eleştiri, Aktivist Antropoloji ve Eylem Araştırmaları

1970'ler ve 80'lerde ortaya çıkan disiplinlerarası "kültürel eleştiri" literatürü, çağdaş antropolojide etnografın araştırmacı konumunu ve otoritesini sorgulamak üzere geliştirilen özdüşünümselliğe (*self-reflexivity*) ciddi katkılar sağlamıştır.[8] Kültürel eleştirinin temelinde, "temsil krizi" yani, sosyal bilimlerin araştırma nesnesini (toplumsal olgular) temsil etme kabiliyetine dair duyulan şüphe yatıyor. Antropoloji özelinde, bu kriz disiplinin doğruyu söyleme yetisinden ziyade, üretilen bilginin nesnelliği ve geçerliliğinin sorgulandığı eleştirel bir süreci ifade etmektedir. Burada, araştırma sürecine

içkin hiyerarşik ilişkiler ve güç dinamiklerini açığa çıkaran eleştirel bir tutum söz konusudur. Bu tutum, aynı zamanda, antropolojik yazımın araştırmacı ve araştırılan arasındaki eşit olmayan ilişkiyi gizleyerek, etnografın otoritesini güçlendirmeye yarayan bir edime dönüştüğünü ortaya koyar. Dahası, konumsuz, bakış açısız bir bilimsel bilginin imkansızlığını, bilginin her zaman şüpheciliğe ve sorgulamaya açık olması gerektiğini de vurgular.

Kültürel eleştiri, birçok açıdan yenilikçi bir alan olarak karşımıza çıkmıştır. Örneğin, George Marcus'un geliştirdiği "çok alanlı etnografi (*multi-sited ethnography*)" (Marcus, 1995, 1998) kavramını ve yine Marcus'un Michael Fischer'la birlikte önerdiği, katılımcıların araştırmada aktif rol alması prensibine dayanan, "işbirlikçi (*collaborative*)" metotları (Marcus ve Fischer, 1986) düşünelim. Kültürel eleştiri, aynı zamanda, uzak toplumları çalışmaya şartlanmış antropologları dönüp kendi toplumlarına bakmaya, Batı'yı ve moderniteyi araştırmaya teşvik etmiştir. Genellikle sosyolojinin ilgi alanına giren modern tıp, teknoloji, kentleşme ve batı toplumlarında akrabalık gibi konulara yönelmiştir (Marcus ve Fischer, a.g.e.). Bir yandan da "özgürleştirici" bilgi üretimi iddiasından vazgeçmemiş, madunların politikleşme, fail öznelere dönüşme süreçlerine odaklanmıştır (Hale, 2006: 103).

Her ne kadar kendini "aktivizmin eşiğinde" konumlandırsa da (Marcus, 1998), kültürel eleştiri kuramı aktivist araştırmalarla ilgili bazı şüpheler taşır. Politik meşguliyetin araştırmacılığın önüne geçmesi ve zaman zaman analitik görüşü kapaması aktivizme dair tespit ettiği en temel sorundur. Bu tür araştırmalar nesnellikten taviz verme, toplumsal olguları basite indirgeme ya da yeterince sorunsallaştıramama ve kuramsal yetersizlik riski taşır (Hale, 2006: 101). Öte yandan, kültürel eleştirinin kendisine yöneltilen eleştiriler de kayda değer. Kanımca en önemlisi, kültürel eleştirmenlerin antropolojik bilgi üretiminin maddi koşullarını radikal bir biçimde değiştirememiş olmaları ve araştırmacı-araştırılan arasındaki eşit olmayan ilişkiyi tersyüz edecek yeni metotlar geliştirmekteki yetersizlikleri (Hale, 2006).

Karşılıklı eleştirileri dikkate almakla birlikte, kültürel eleştiri ile aktivist, eylem odaklı ve genel olarak uygulamalı antropoloji arasındaki bağın göründüğünden daha güçlü olduğunu, kuramsal iç görü ve araştırma metotları açısından birbirlerini beslediklerini düşünüyorum. Özellikle de, topluluk tabanlı eylem araştırmaları kültürel eleştirinin daha eşitlikçi bir etnografik anlayış yerleştirme çabalarına katkı sağlar nitelikte. Kentlerin kenar mahallelerinde yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen projeler, toplumsal refah ve sağlık araştırmaları, göçmen haklarına odaklanan projeler bu tür

çalışmalardan sayılabilir. Bunlardan çoğu sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içinde, hatta bizzat onlar tarafından, gerçekleştiriliyor ve hemen hepsinde nihai amaç çalışılan topluluğun güçlenmesi, gelişimi ve hak mücadelesine katkı sağlamak (Rylko-Bauer vd., 2006).[9]

Aktivist antropoloji, acil çözüm bekleyen güncel meselelerin ele alındığı ve araştırmacının çözüm odaklı toplumsal eylemlere etkin biçimde katkı sunmaya çalıştığı bir disiplin pratiğidir. Charles Hale'in, bizzat Awas Tingni davası[10] duruşmalarına katıldığı, Nikaragua yerlilerinin toprak haklarıyla ilgili yaptığı araştırma örnek çalışmalardan biri (Hale, 1994; 2002; 2004). Hale, Awas Tingni vakasını Nikaragua'daki yerlilerin kadim geçmişleri bağlamında ele alınması gerektiğini, bugünkü mücadelenin temel dayanağının geleneksel arazi kullanımı sistemi olduğunu vurgular. Nikaragua Hükümeti'nin geliştirdiği karşı savları, bizzat araştırmasına dayandırdığı tespitlerle, çürütmeyi başarmıştır. Hale'in araştırmacılıkla aktivizmi harmanladığı bu proje, araştırma bulgularının bir hak mücadelesine doğrudan katkı sağlaması açısından oldukça önemlidir. Böylesi bir politik angajman aktivist antropolojiyi eleştirel kuramdan çok da uzağa atmaz ve bu yakınlık sayesinde önemli metodolojik açılımlar kaydedilebilir:

> Aktivist antropologlar hem eleştirel üretime hem de akademi dışında mücadele veren insanların prensip ve pratiklerine sadık kalmaya çalışırlar. Bu çifte sadakat, araştırma metotlarımızı doğrudan dönüştürmektedir. [Yeni metodolojik yaklaşım], çalışma konusunun belirlenmesinden araştırma sonuçlarının yayınlamasına kadar bütün aşamalarda, geleneksel metotların denklemin dışında bıraktığı, iş birliği, diyalog ve [çalışılan topluluğun kendisine] hesap verebilirlik [unsurlarını gündeme getirmiştir]. (Hale, 2006: 96, vurgu sonradan eklendi).

Hale'in derlediği bir çalışmaya yazdığı önsözde, Craig Calhoun (2008) eleştirel kuram ve aktivist araştırmacılığın birbirini tamamlar nitelikte olduklarını vurgular. Eleştirel kuram bir yandan söz konusu bağlamın (toplumsal hayat, ekonomik düzen vs.) neden böyle olduğunu, öte yandan aynı bağlamın nasıl başka türlü olabileceğini anlamaya çalışır –bu iki meraktan ilki bilimsel, ikincisi politiktir. Aktivist sosyal bilimciyse, soyut ve evrensel kategorileri günlük yaşam tecrübeleri ve güncel meselelerle sınamaya çalışırken, her hal-ü-kârda eleştirel düşünceye başvuracaktır.

Bu iki alanın ortaklıklarından dem vurmuşken, temsil meselesine geri dönmek istiyorum. Bu mesele, sadece kültürel eleştiri değil, aktivist antropoloji için de

görmezden gelemeyeceği kadar mühim bir etik sorun. Aktivizm merceğinden baktığımızda, bu etik sorunu politik ilişkilenmelerden bağımsız düşünmek imkânsız. Burada, temsil meselesiyle, toplumsal olgulara dair hakikati konuş(a)ma(ma) sorununa işaret etmenin yanı sıra, aktivist-araştırmacının *başkalarını temsilen* söz söyleme ve harekete geçme girişiminin sıkıntılı bir süreç olduğu, demokratik prensipler kenara bırakıldığında, başka hiyerarşik ilişkilere, dışlayıcı ve grup içi farklılıklara kör söylem ve edimlere yol açabileceğine işaret etmeye çalışıyorum. Söz konusu aktivizm olduğunda –örneğin, etnik azınlıklar ya da dezavantajlı gruplarla iç içe çalışan sosyal bilimcileri düşünürsek– meselenin ikinci boyutu sanki daha çok ön plana çıkıyor.

Bugün eylem araştırmalarında başvurulan katılımcı metotlar yukarıda bahsettiğim temsil sorununun üstesinden gelmenin yollarını önerir nitelikte. Bu çalışmaların katılımcı yönünü, yerel aktivistleri ve hatta sıradan topluluk üyelerini araştırmada etkin kılma, uzman görüşler kadar yerel bilgi ve pratik tecrübeden yararlanma çabası belirler. Böyle bir çabaya girmek, 'evrensel kanun'ların bilgisini sunan kuramı tikellerin kavranması anlamındaki pratik bilgiye yeğleyen geleneksel araştırma anlayışına ciddi bir başkaldırıdır (Calhoun, 2008). Gerçekten de, eylem araştırmaları, deneyime dayanan, 'uzman olmayan' görüşlere yer verir (Eikeland, 2006; Greenwood, 2008). Katılımcı eylem araştırma (KEA) (*participatory action research, PAR*) pratiğinin epistemolojik prensiplerine değinerek tartışmayı biraz daha derinleştirmeye çalışacağım.

KEA geleneğinin temelleri, 20. yüzyılın ilk yarısında, Husserl (1900), Heidegger (1927), Merleau-Ponty (1945) gibi düşünürlerin öncülük ettiği fenomenoloji alanında atılmıştı (Gonzáles vd., 2007). Öznel deneyim ve bilinç yapılarına odaklanan fenomenoloji, modern düşüncenin dayattığı kuram/pratik zıtlığını alaşağı edecek epistemolojik açılımlara da ışık tutar nitelikteydi ve bunun sosyal bilimlerdeki ilk yansımaları eğitim bilimleri ve psikoloji alanlarında ortaya çıktı.[11] KEA'nın özellikle eğitim disiplininde kavramsallaştırılmasına öncülük eden, Brezilyalı yetişkin eğitimcisi Paulo Freire'dir. Freire, sosyal bilimlerin aşmakta zorlandığı (belki de aşmaya gerçekten niyetli olmadığı) kuram/pratik zıtlığını, ezilen kitlelerin politik mücadele yoluyla eleştirel bilinç geliştirme süreçlerine yardımcı olarak, geçersiz kılma çabası içindeydi.[12] Freire'nin "özgürlükçü ve özgürleştirici pedagoji" dediği şey tam da buydu, ve bu pedagojik yöntem sıradan insanların kendi yaşam koşullarına dair öğrenme ve eyleme geçme yetisini geliştirerek "özgürlük korkusu"nu aşmalarına yardımcı olmayı hedefliyordu (Freire,

1972). Freire'nin geliştirdiği, araştırmacı ile araştırılan arasındaki diyalojik iletişim ve eşit ilişki prensibine dayanan, katılımcı metotlar sosyal bilimlerde uygulamalı araştırmacılığın demokratikleşmesine önemli katkılar sunmuştur.[13]

Aristotelesçi eylem felsefesi, üç tip bilme kipi –*epistêmê, tékhne ve phrónêsis*– arasında KEA'ya en uygun olanın tatbikî bilgi (*practical knowledge*) ve ihtiyat (*prudence*) anlamındaki *phrónêsis* olduğu kanaatindedir (Eikeland, 2006, 2007; Greenwood, 2008; Flyvberg, 2001; Touilmin ve Gustavsen, 1994). Aristoteles'in bu kavramı, var olan somut koşulların gerektirdiği ölçü ve biçimlerde anlayış geliştirme ve aksiyon almaya yönelik edindiğimiz bilgi ve becerilere işaret eder (Eikeland, 2006: 6). *Phrónêsis*, tikellerin ötesine geçen tümellerin nesnel kavrayışını sağlayan bilimsel bilgi, yani *epistême* ile eylem odaklı araçsal bilgiye karşılık gelen *tékhne* kavramından net bir biçimde farklıdır. Ancak, bu fark diğer ikisiyle zıtlık yerine, bu kategorilerin alaşımı olarak okunmalıdır; bir başka deyişle, *phrónêsis* diğer iki bilme kipini de işe koşmakla mümkündür ve bunun araştırma usulü açısından en önemli getirisi katılımcı metotlardır (Greenwood, 2008). Proje tasarımından araştırma bulguları ışığında geliştirilen eylem planlarının hayata geçirilmesi ve bunların nihaî değerlendirmelere tâbi tutulmasına kadar, bütün aşamalarda yerel paydaşlarla birlikte çalışmayı becerebilen araştırmacı (ekip) işin erbabı sayılır.

Yerel paydaşlarla iş birliği doğrudan, yüz yüze ve yatay ilişkiler gerektirir. Araştırmacı ve yereller arasındaki söylemsel ilişki, uzmandan uzman olmayana bilgi ve bulgu aktarımından ibaret değildir. Gramsci'nin (1971) işçi sınıfı gözlemlerinde "spontane felsefe" olarak tanımladığı (Nabudere, 2008: 62) yerel bilgi, görenek, folklor ve inanç sistemleri katılımcı metotlar uygulayan araştırmalar için oldukça kıymetlidir. Bu usul topluluk ve bireylere kendi seslerini duyuracakları, kendi sözlerini söyleyebilecekleri alanların yaratılması açısından da önemli bir adım sayılabilir. İdeal koşullarda, eylem araştırmacısı, uzmanlar ve uzman olmayanlardan (aktivizm tecrübesi olan ve olmayan yereller) oluşan kolektif bir öznedir. Greenwood (2008: 330), araştırmacının aslında "farklılıkların aşılması gereken bir engel değil, kazanç kabul edildiği demokratik işleyen bir grubun inşasına yardımcı olacak marifetli bir kolaylaştırıcı" olduğunu söyler. Belki de eylem araştırmacılığının diğer uygulamalı sosyal bilimlerden asıl farkı, kullandığı katılımcı metotlar kadar, adil ve kapsayıcı temsil etme prensibine güçlü bir şekilde bağlılık duymasıdır.

Sonuç: Topluluğu çalışmak yerine toplulukla çalışmak

Uygulamalı antropolojinin, sömürgeci emperyalizmin hamiliğinde palazlanan

"misyoner" etnolojiyi ya da piyasa araştırmalarını bir yana bırakır, faaliyet sınırlarını esnetirsek, geçen yüzyılın ortasından itibaren toplumla ilişkilerini değiştirerek yol kat ettiğini söyleyebiliriz. Gelinen noktada dikkate almamız gereken mesleki sorumluluklara vurgu yapmak üzere, 1980'lerde ortaya konan temsil krizine son kez değinmek istiyorum. *Kültürel Eleştiri Olarak Antropoloji (Anthropology as Cultural Critique)*'nin önsözünde, Marcus ve Fischer tartışmayı "hızla değişen bir dünyada toplumsal gerçekliği temsil etme" meselesiyle açarlar (Marcus ve Fischer, 1986: vii). Alıntıya eklediğim vurgudan da anlaşılacağı gibi, burada sadece gerçekliğin nasıl temsil edildiği değil, toplumsal olguları zamanında ele alıp almadığımız da mesele edilmektedir ve bu yerinde bir kaygıdır. Günlük siyasetin baş döndürücü bir hızla değiştiği Orta Doğu'da etnik şiddet olgusunu el alalım. Bu konuda yeterli sayı ve kalitede araştırma yoksa ya da yapılan araştırmalar kamusal alanda yeteri kadar duyulmuyorsa, tarihsel süreçleri göz ardı eden özcü ve ilkçi kimlik anlayışlarının toplum içinde gittikçe yaygınlaştığını görürüz (Büyüksaraç ve Glasser, 2017: 5). Dışlayıcı politikaları normalleştiren bu zihniyete somut araştırma sonuçlarıyla savaş açmak mümkündür, ancak bu yolla etki yaratmak bir parça atiklik gerektirir.

Temsil meselesinden devam ederek vurgulayacağım bir başka nokta, zaman zaman aktivist dürtülerle dayanışmacı ilişkilere girdiğimiz yerel topluluklara karşı sorumluluklarımız. Buna, saha araştırmasının bir nevi armağan ekonomisi olduğunu düşünerek, "antropolojik borç" diyorum: araştırma amacıyla yeri geldiğinde yatak odaları dahil özel alanlarına girdiğimiz etnografik öznelere borçlu olma hali. Bu borçluluk, bu öznelere zarar vermemeye özen göstermenin ötesinde bir şey söylüyor bize. Sadece araştırma metotlarımızı değil, antropolojinin etik kodlarını da birey ve toplulukların ihtiyaçlarını gözeterek revize etmekle işe başlamalıyız. Araştırmayla eylem ve hak savunuculuğunu bir arada düşündüğümüzde karşımıza çıkan yeni etik sorunları hesaba katmalıyız. Mesela, Gayatri Spivak'ın (1988) sorduğu gibi, madunların antropolojik yazınla seslerini duyurmalarına vesile olduğumuzda, gerçekten de kendi sözlerini söylemeye, kendi kelimelerini kullanmaya imkân tanıyor muyuz? Yoksa, onlara halâ evrensel kabul ettiğimiz, çoğu kez Batılı kullanımlardan devşirdiğimiz, kavramlarımızı mı dayatıyoruz? Bu da aktivist araştırmacının uzmanlığı ve otoritesini sarsacak bir temsil sorunudur. Ve KEA, bu tür etik meseleleri hesaba katan bir aktivist-araştırmacı zihniyetin geliştirdiği metodolojik bir usul olması açısından önemlidir.

Yazının giriş kısmında, Kuzey Amerika ve Avrupa'ya odaklanarak, uygulamalı sosyal bilimlerin kurumsal akademide kendine yer bulmakta hep zorluk

çektiğini, antropolojinin uygulamayı ampirik ve kuramsal çalışmalardan ayıran bir tutum sergilediğini belirtmiştim. Uygulamalı antropoloji, uzun bir süre, hatta çoğu çevrelerde halâ, devlet kurumlarına ya da özel sektöre raporlar üreten araştırmacılarla özdeşleştirilir ve bu belki de Türkiye dahil her yer için geçerli. Ancak, burada da ortaya koymaya çalıştığım üzere, sosyal bilimlerde ve dolayısıyla antropolojide uygulama kavramı, kuramsal ve pratik bilginin iç içe geçtiği, araştırmacıyla "araştırılan" arasındaki hiyerarşik güç ilişkisinin yatay ilişkiler ve iş birliğine dönüştüğü katılımcı çalışmalar bağlamında içerik değiştirmektedir. Bugün, neoliberal akademiye damgasını vuran proje ekonomisi de yerel paydaşlarla birlikte yürütülen araştırmaları teşvik eder nitelikte. Bununla birlikte, politik baskılar, resmî kontrol ve sansür mekanizmaları[14] başta olmak üzere, sistemik engeller ve güvencesiz iş ortamını düşünürsek, Türkiye'de, usulü ne olursa olsun, araştırma yapmak başlı başına bir mesele.

Bu yazıda, sosyal bilimlerde uygulamalı araştırmacılık ve bilimsel üretimle aktivizm arasındaki ilişkiyi daha çok ABD, Avrupa ve Güney Amerika'da yürütülen çalışma ve tartışmalar üzerinden ele aldım. Uluslararası akademik camiada daha duyulur ve dolayısıyla etkin oldukları için öncelikli olarak bu coğrafyalardaki tartışmalara yöneldim. Ancak, bu değerlendirmeyi kaleme almaktaki asıl amacım, Türkiye'de topluluk tabanlı, katılımcı araştırmacılık kapasitesinin geliştirilmesine yönelik bir katkı sunmaktı. Bu konudaki akademik bilincin henüz gelişmemiş ya da sığ olduğunu söylemek abartılı olmaz. Sadece antropoloji değil, sosyal bilimlerin bütün alanlarında –biraz da başka türlüsünü hayal etmenin zorluğuyla– geleneksel, tepeden inme metodolojik yaklaşımlar uygulamaya devam ediyoruz. Bu yaklaşımları aşma, araştırma sürecini demokratikleştirme çabasına girmenin gerekliliğini dikkate almak ve bunu başarmanın yolları üzerine biraz akıl yürütmek gerekiyor. Dolayısıyla, bu çalışma Türkiye'ye odaklanmamakla birlikte, konuyla ilgili tartışmaların bu coğrafyada da yaygınlaşmasına katkı sağlamak amacıyla okuyucuya sunulmuştur.

DİPNOTLAR

1 Bu tespitle ilgili katkısından dolayı dergi hakemine teşekkür ederim.

2 1950'lerden günümüze uygulamalı antropoloji alanında yürütülen çalışmalar, Uygulamalı Antropoloji Cemiyeti'nin süreli yayını olan Human Organization dergisinde düzenli olarak yayınlanmaktadır. Başka mecralarda yayınlanmış ve tartışılmış katılımcı araştırma örnekleri için, bknz. Greenwood&Levin, 1998; Schensul&Schensul 1992; Weidman, 1976.

3 Eylem araştırmacılığı, Amerikan antropolojisinde daha çok Sol Tax'in Amerikan yerlileriyle ilgili yürüttüğü çalışmalar ve ünlü Fox Projesi ile tanınanacaktı (Tax, 1958). Projenin amacı, yerel kooperatif girişimlerinin desteklenmesi ve gençler için eğitim bursu girişimleri gibi eylem planlarıyla topluluğun talep ettiği değişiklikleri gerçekleştirmesine ön ayak olmaktı. Proje, 1970'lerde yerli toplululuk çalışmalarına (indigenist studies) ve hak temelli destek kampanyalarına ilham kaynağı olmuştur (Wright, 1988, 370-371).

4 Bknz. Asad, 1973; Gough, 1968; Hymes, 1974.

5 Tam metin için, bknz. http://www.americananthro.org/ParticipateAndAdvocate/Content.aspx?ItemNumber=1656.

6 Kuruluşundan (1902) bu yana, AAD, yukarıda belirtilen ve Kasım 1986'da revize edilen Mesleki Sorumluluk Prensipleri'nden başka 5 ayrı beyan yayınladı: Yayın Özgürlüğü Kararı (1948), Antropolojik Araştırma Sorunları ve Etik Kurallara Dair Beyan (Mart 1967), Haziran 1998 ve Şubat 2009'da kabul edilen Etik Kodlar, Kasım 2012'de güncellenen Mesleki Sorumluluk Prensipleri. AAD'nin geçmişte yayınladığı tüm beyanlar derneğin websitesinde erişime açıktır: http://www.americananthro.org/ParticipateAndAdvocate/Content.aspx?ItemNumber=1656.

7 Yenilenen etnisite kuramı, Fredrik Barth'ın 1969'da yayınladığı Etnik Gruplar ve Sınırlar: Kültürel Farklılığın Toplumsal Örgütlenmesi (Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference) başlıklı çalışmasına çok şey borçludur. Barth, bu araştırmasıyla, klasik antropolojinin sömürgeci zihniyete uzunca bir süre hizmet etmiş kültürcü perspektifi ve kültürel etkileşim (acculturation) kavramına eleştirel bir yaklaşım geliştirmiştir (Wright, 1998: 369).

8 Kültürel eleştiri, Frankfurt Okulu, yorumsamacı antropoloji, feminist kuram, kültürel çalışmalar, analitik akıl ve bilmin epistemolojik eleştirileri gibi, geniş bir düşünce yelpazesinden ve farklı metodolojik yaklaşımlardan beslenmiş bir alan. George Marcus, Michael Fischer ve James Clifford'ın kültürel eleştirinin en etkili kuramcıları olduğu söylenebilir. Bknz. Clifford, 1988; Clifford&Marcus, 1986; Marcus&Fischer, 1986.

9 Antropoloji literatürünün toplumsal gelişime tartışmalarına katkısı üzerine, bknz. Hoben, 1982.

10 Awas Tingni, Nikaragua'nın Atlantik kıyısında yaşayan yerli topluluklardan biri. 1990'lardan itibaren hükümete karşı giriştikleri toprak hakları mücadelesinde bir yere varamayacakları anlaşılınca, topluluk lideri Jaime Castillo Felipe, Nikaragua Devleti'ni, Awas Tingni Topluluğunun ortak arazilerinin sınırlarını yok saydığı, atalarından kalan topraklar ve doğal kaynaklar üzerindeki mülkiyet haklarını koruyamadığı için, Inter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'na (IACHR) şikâyette bulundu. Davacı, devletin, 60,000 küsür hektarlık ve kamuya ait, ancak topluluğun üzerinde mülkiyet hakkı iddia ettiği, bir orman arazisini çok uluslu bir şirketin ticari faaliyetlerine açtığını ve Awas Tingnilerin hak arama yollarını kapadığını bildirdi. Bunun üzerine, Komisyon davayı Inter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşıdı ve Mahkeme Nikaragua Devleti'nin davacının yasal koruma ve mülkiyet hakkını ihlal ettiği sonucuna vardı. Mahkeme kararında, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından kabul edilen mülkiyet hakkının yerli halkların geleneksel mülkiyet haklarını da içerdiğini, dolayısıyla devletin yerlilerin hak iddia ettiği topraklarda üçüncü şahıslara imtiyaz verme hakkına sahip olmadığı belirtiliyordu. Sonuç olarak, Nikaragua Devleti'nin, yerel topluluklara ait toprakların sınırlarını belirleme ve tapulandırma yönünde bir mekanizma oluşturmak için gerekli tedbirleri alması gerektiğine karar verildi. Mahkeme ayrıca, böyle bir mekanizma kuruluncaya kadar, devletin, yerli topluluk üyelerinin yaşadığı bölgede bulunan mülkün varlığını, değerini ve kullanımını etkileyebilecek herhangi bir eylemden kaçınması gerektiğine de hükmetmişti. Awas Tingnilerin, Mahkeme kararının uygulanmaması üzerine Ocak 2003'te Cumhurbaşkanı Bolaños ve diğer üst düzey hükümet yetkilileri aleyhinde açtıkları dava hala sonuçlanmadı. Ancak, bu arada, Nikaragua Ulusal Meclisi yerli toprakları sınırlamayı amaçlayan yeni bir yasa çıkarmış oldu. Awas Tingni, yeni yasa kapsamında arazi tapusu alan ilk topluluk olabilir. Uluslararası Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Ağı'nın davayla ilgili kısa raporu için, bknz. https://www.escr-net.org/caselaw/2006/case-mayagna-sumo-awas-tingni-community-v-nicaragua-eng. Davayla ilgili hukuki bir değerlendirme için, bknz. Grossman, 2001.

11 Pratik bilgi odaklı epistemolojik açılımlarda, Amerikalı psikolog ve eğitim reformcusu John Dewey'in pragmatizm çalışmalarının etkisi büyüktür. Bknz. Dewey 1925.

12 Freire'nin Brezilya'daki çalışmaları, bir önceki bölümde bahsi geçen Barbados sürecinden bağımsız olmakla birlikte yakından ilişkilidir. 1970'lerde, özellikle Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan bu tür

yenilikçi ve radikal sosyal bilim çalışmaları, ulusal bağımsızlık, öğrenci ve işçi hareketleri, feminist hareket, sivil haklar mücadelesi, ekolojik kriz ve büyüme tartışmalarının damgasını vurduğu 1960'lar bağlamında düşünülmelidir (Nabudere, 2008: 63).

13 Freire'nin KEA metotlarının kırsal kalkınma (Chambers, 1983; Korten, 1983), mahalle planlaması (Checkoway, 1984), halk sağlığı (Giachello vd., 2003; Israel et al., 2005; Minkler, 2000; Wicox ve Knapp, 2000), çevre sağlığı ve risk algısı (Gonzáles vd., 2007; Kroll-Smith ve Floyd, 2000; Tesh, 2000) gibi birçok uygulamalı sosyal bilim alanında benimsendiğini görüyoruz.

14 Türkiye'deki etik kurullar, resmî kontrol ve sansür mekanizmalarının nasıl iş gördüğüne dair iyi bir örnek oluşturuyor. Bknz. Can, 2017.

15 Bununla ilgili olarak, Avrupa ve Birleşik Krallık kaynaklı hibe programlarının desteğiyle, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde üniversite-yerel STK'lar ortaklığında yürütülen projelerin umut vadettiğini düşünüyorum.

KAYNAKÇA

Asad, T. (1973), Anthropology and Colonial Encounter (London: Ithaca Press).

Büyüksaraç, G. B. & Glasser, J. (2017), "Inhabiting the Margins: Middle Eastern Minorities Revisited", Anthropological Quarterly (Volume: 90 Issue: 1) 5-16.

Calhoun, C. (2008), "Foreword." Hale, C. (der.) Engaging Contradictions: Theory, Polititcs, and Methods of Activist Scholarship (Berkeley: University of California Press): xiii-xxvi.

Can, B. (2017), "Gündelik Hayat, İktidar İlişkileri ve Etik Kodların Kesişiminde Etnografik Araştırma", Moment Dergi (Cilt: 4 Sayı: 1) 155-172.

Chambers, R. (1983), Rural Development: Putting the Last First (London: Longman).

Checkoway, B. (1984), "Two Types of Planning in Neighborhoods", Journal of Planning, Education, and Research (Volume: 3) 102–109.

Clifford, J. (1988), The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature and Art (Cambridge: MA: Harvard University Press).

Clifford, J. & Marcus, G. E. (1986), Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography (Berkeley: University of California Press).

Dewey, J. (1925), Experience and Nature (Chicago: Open Court).

Dobyns, H. F., Doughty, P. L., Laswell, H. D. (Der.) (1971), Peasants, Power and Applied Social Change: Vicos as a Model (Beverly Hills, CA: Sage).

Dostal, W. (1972), "Declaration of Barbados", The Situation of the Indian in South America (Geneva: World Climate Impact Studies Programme): 376-381.

Doughty, P. L. (1987), "Against the Odds: Collaboration and Development at Vicos", Stull, D. & Schensul, J.J. (Der) Collaborative Research and Social Change: Applied Anthropology in Action (Boulder, CO: Westview): 129-157.

Eikeland, O. (2006), "Phrónêsis, Aristotle, and Action Research." International Journal of Action Research (Volume: 2 Issue: 1) 5–53.

Eikeland, O. (2007), The Ways of Aristotle: Aristotelian Phrónêsis, Aristotelian Philosophy, and Action Research (Bern: Peter Lang).

Ervin, A. M. (2000), Applied Anthropology: Tools and Perspectives for Contemporary Practice (Needham Heights, MA: Allyn and Bacon).

Fals-Borda, O. (1980), "Science and the Common People", Dubel, F. (Der.) Research for the People: Research by the People, Selected Papers from the International Forum on Participatory Research, Ljublijana, Yugoslavia.

Firth, R. (1961), "Antropologia aplicada", Tipos Humanos (Buenos Aires: Editora Universitaria).

Flyvbjerg, B. (2001), Making Social Science Matter: Why Social Inquiry Fails and How It Can Succeed Again (London: Cambridge University Press).

Foster, G. M. (1969), Applied Anthropology (Boston: Little, Brown and Company).

Freire, P. (1972), Pedagogy of the Oppressed (London: Penguin).

Giachello, A., Arrom, J., Davis, M., Sayad, J., Ramirez, D., Nandi, C., & Ramos, C. (2003), "Reducing Diabetes Health Disparities Through Community-Based Participatory Action Research: the Chicago Southeast Diabetes Community Action Coalition", Public Health Reports (Volume: 118 Issue: 4), 309.

González, E. R., Lejano, Raul P., Vidales, G., Conner, R. F., Kidokoro, Y., Fazeli, B. & Cabrales, R. (2007), "Participatory Action Research For Environmental Health: Encountering Freire In The Urban Barrio", Journal of Urban Affairs, (Volume: 29 Issue:1) 77-100.

Gough, K. (1968), "New Proposals for Anthropologists", Current Anthropology (Volume: 9 Issue: 5) 403-407.

Gramsci, A. (1971), Selections from the Prison Notebooks. (London: Lawrence and Wishart).

Greenwood, D. J. (2008), "Theoretical Research, Applied Research, and Action Research: The Deinstitutionalization of Activist Research", Hale, C. (Der.) Engaging Contradictions: Theory, Polititcs, and Methods of Activist Scholarship (Berkeley: University of California Press): 319-340.

Greenwood, D. J. & Levin, M. (1998), Introduction to Action Research. Social Research for Social Change (London: Sage).

Grossman, C. (2001), "Awas Tingni v. Nicaragua: A Landmark Case for the Inter-American System", Human Rights Brief (Volume: 8 Issue: 3) 1-4.

Hale, C. R. (2006), "Activist Research v. Cultural Critique: Indigenous Land Rights and the Contradictions of Politically Engaged Anthropology", Cultural Anthropology (Volume: 21 Issue: 1) 96–120.

Hale, C. R. (1994), "'Wan Tasbaya Dukiara': Contested Notions of Land Rights in Miskitu History", Boyarin, J. (Der.) Remapping Memory: The

Politics of TimeSpace (Minneapolis & London: University of Minnesota Press): 67–98.

Hale, C. R. (2002), "Does Multiculturalism Menace? Governance, Cultural Rights and the Politics of Identity in Guatemala", Journal of Latin American Studies (Volume: 34 Issue: 3) 485–524.

Hale, C. R. (2004), "Rethinking Indigenous Politics in the Era of the 'Indio Permitido'", NACLA Report on the Americas (Volume: 38 Issue: 2) 16–21.

Heidegger, M. ([1927]1962), Being and Time (J. Macquarrie & E. Robinson, Trans.) (New York: Harper).

Hoben, A. (1982), "Anthropologists and Development", Annual Review of Anthropology (Volume: 11) 349-374.

Holmberg, A. R. (1958), "The Research and Development Approach to Study of Change", Human Organization (Volume: 17 Issue: 12) 12-16.

Husserl, E. ([1900]1970), Logical Investigations: Vol 1 (J. N. Findlay, Trans.) (London: Routledge).

Hymes, D. (Der.) (1974), Reinventing Anthropology (New York: Random House).

International Network for Economic, Social and Cultural Rights, https://www.escr-net.org/caselaw/2006/case-mayagna-sumo-awas-tingni-community-v-nicaragua-eng. (Görüntüleme tarihi: 15.12.2019)

Israel, B. A., Eng, E., Schulz, A. J., & Parker, E. A. (2005), "Introduction to methods in community-based participatory research for health", B. Israel, E. Eng, A. J. Schulz & E.A. Parker (Der.) Methods in Community-Based Participatory Research For Health (San Francisco: Jossey-Bass): 3–26.

Korten, D. C. (1983), "Social Development: Putting People First", In Korten, D. C. & Alfonso, F. B. (Der.) Bureaucracy and The Poor: Closing the Gap (West Hartford, CT: Kumarian Press): 201-21.

Kroll-Smith, S., & Floyd, H. H. (2000), "Environmental Illness as A Practical Epistemology and a Source of Professional Confusion", Kroll-Smith,

Brown, S. P. & Gunter, V. J. (Der.) Illness and The Environment: A Reader in Contested Medicine (New York: New York University Press): 72–91.

Marcus, G. E. (1998), Ethnography through Thick and Thin (Princeton: Princeton University Press).

Marcus, G. E. (1995), "Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multisited Ethnography", Annual Review of Anthropology (Volume: 24) 95-117.

Marcus, G. E. & Fischer, M. (1986), Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences (Chicago: Chicago University Press).

Merleau-Ponty, M. ([1945](1989), Phenomenology of Perception (C. Smith, Trans.) (London: Routledge).

Minkler, M. (2000), "Using Participatory Action Research to Build Healthy Communities", Public Health Reports (Volume: 115): 191–197.

Nabudere, D. W. (2008), "Research, Activism, and Knowledge Production", Hale, C. (Der.) Engaging Contradictions: Theory, Polititcs, and Methods of Activist Scholarship (Berkeley: University of California Press): 62-87.

Price, D. H. (1998), "Gregory Bateson and the OSS: World War II and Bateson's Assessment of Applied Anthropology", Human Organization (Volume: 57 Issue.4) 379–84.

Rigby, P. (1985), The Persistent Pastoralists: The Nomadic Societies in Transition (London: Zed Press).

Rylko-Bauer, B., Singer, M. & van Willigen, J. (2006), "Reclaiming Applied Anthropology: Its Past, Present, and Future", American Anthropologist (Volume: 108 Issue: 1): 178–90.

Schensul, S. L. & Schensul, J. J. (1992), "Collaborative Research: Methods of Inquiry for Social Change", LeCompte, M. D., Millroy, W.L., Preissle, J. (Der.) Handbook of Qualitative Research in Education (San Diego: Academic Press): 161-200.

Spivak, G. (1988), "Can the Subaltern Speak", Nelson, C. & Grossberg, L. (der.) Marxism and the Interpretation of Culture (Urbana: University of Illinois Press): 271-313.

Tax, S. (1958), "Values in Action: The Fox Project", Human Organization (Volume: 11 Issue: 3) 17–19.

Tax, S. (1960), "Action Anthropology", Gearing, F., Netting, R. McC., Peattie, L. R. (Der.) Documentary History of the Fox Project, 1948-1959 (Chicago: University of Chicago Press):167-171.

Tesh, N. S. (2000), Uncertain Hazards: Environmental Activists and Scientific Proof (Ithaca, NY: Cornell University Press).

Toulmin, S. & Gustavsen, B. (Der.) (1996), Beyond Theory (Philadelphia: John Benjamins).

van Willigen, J. (2002), Applied Anthropology: An Introduction. (Westport, CT: Bergin and Garvey).

Wax, M. L. (1978), "Review of The Best Laid Schemes. S. J. Deitchmann, 1976, Cambrige, MIT Press", Human Organization (Volume: 37 Issue: 4) 400-408.

Weidman, H. H. (1976), "In Praise of the Double-Bind Inherent in Anthropological Application", Angrosino, M. V. (der.) Do Applied Anthropologists Apply Anthropology (Athens: University of Georgia Press): 105-117.

Wenner Gren Foundation for Anthropological Research (1973), "The Declaration of Barbados: For the Liberation of the Indians", Current Anthropology (Volume: 14 Issue.3) 267-270.

Wilcox, R., & Knapp, A. (2000), "Building Communities that Create Health", Public Health Reports (Volume: 115): 139-143.

Wright, R. M. (1988), "Anthropological Presuppositions of Indigenous Advocacy", Annual Review of Anthropology (Volume: 17) 365-90.